

International Journal of Innovative Research in Education

Volume 01, Issue 2, (2014) 45-52

<http://sproc.org/ojs/index.php/IJIRE>

Education In early republican period: Legitimacy of the new regime and “nation manners”

Erken cumhuriyet dönemi’nde eğitim: Yeni rejimin meşruiyeti ve “milletin terbiyesi”

Emel Çokoğullar*, Department of Political Science and International Relations, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Dumlupınar University, Turkey.

B. Mehmet Bozaslan, Department of Political Science and International Relations, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Dumlupınar University, Turkey.

Suggested Citation:

Çokoğullar, E. & Bozaslan, M., B. (2014). Education In early republican period: Legitimacy of the new regime and “nation manners”, *International Journal of Innovative Research in Education*. <http://sproc.org/ojs/index.php/IJIRE>, 1(2), 45-52

Seçim ve hakem süreci sorumlusu Doç. Dr. Zehra Ozcinar, Atatürk Öğretmen Akademisi, Kıbrıs.

©2014 SciencePark Research, Organization & Counseling. All rights reserved.

Abstract

In 1923 with the proclamation of the Republic began a new era. One of the main issues of this period has been to provide the legitimacy of the new regime. Corresponds to the specified purpose education has tried to take advantage of the functional direction. The secular nature of the winning educational institutions, described the principles of the new regime and the real salvation were stated to be realized by obedience to political power and these principles. In this way, both have tried to create a Turkish nation and commitment to the political power of the shaped by a "manners" the emphasis is prominent.

Keywords: education, early republican period, national education, the new regime.

Özet

1923’te Cumhuriyet’in ilanı ile yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemin temel meselelerden biri, yeni rejimin meşruiyetini sağlamak olmuştur. Belirlenen amaca uygun düşecek şekilde eğitimin işlevsel yönünden yararlanılmaya çalışılmıştır. Laik bir nitelik kazanan eğitim kurumlarında, yeni rejimin ilkeleri anlatılmış ve asıl kurtuluşun siyasal iktidara ve bu ilkelere itaat ile gerçekleşeceği belirtilmiştir. Bu sayede hem bir Türk milleti yaratılmaya çalışılmış hem de siyasal iktidara bağlılık ile şekillenen bir “terbiye” vurgusu öne çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: eğitim, erken cumhuriyet dönemi, milli eğitim, yeni rejim.

* ADDRESS FOR CORRESPONDENCE: **Emel Çokoğullar**, Department of Political Science and International Relations, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Dumlupınar University, Turkey. *E-mail adres:* emelcokogullar@hotmail.com

1. Giriş

Tarihsel süreç içerisinde her toplum, kendi yaşam deneyimine uygun düşen koşulları yaratmak için mücadele etmiştir. Bu nedenle toplumlar, kendi özgün deneyimleri çerçevesinde eğitim etkinliklerinde bulunmuşlar ve eğitim faaliyetlerini bu şekilde düzenlemeye devam etmişlerdir (Gökçe, 2009). Eğitim sürecinin amaçları da yine var olan yaşam şekli ile ilişkilendirilerek belirlenmiştir. Örneğin geleneksel toplumlarda eğitimin amaçları ve belirlenen bu amaçların hiyerarşisi, ahlâki ve dinsel değerlere dayalı özellikler göstermiştir (Gökçe, 2009). Bu amaçlar, bazen hayatta kalabilmek için neler yapılması gerektiği düşüncesi üzerinden saptanmış bazen de oldukça farklı faktörler devreye girmiştir.

Toplumsal ve siyasal sistemlerde eğitimin amaçları, siyasal sistemin beslediği ideolojik, ekonomik ve siyasal öncelikler göz önünde bulundurularak oluşturulmaya çalışılmıştır (Gökçe, 2009). Başka bir ifadeyle, farklı zaman dilimlerinde farklı bakış açılarıyla ele alınan eğitim, zamanın ideolojik yapılanmasına göre şekillenmiş ve bu ideolojinin varlığını sürdürebilmesinde etkin bir araç olarak kullanılmıştır (Küken, 2006). İdeolojinin yanında eğitim sistemi, kültür, değer, bilgi ve hüner aktarımı da yaparak toplumsal formasyonun yeniden üretilmesini sağlamıştır (Tekeli, 1985). Dolayısıyla tüm bu amaçların belirlenmesinde, gelecek nesle yönelik bir aktarım çabası âdeta genel bir kural olarak belirlenmiştir. Söz konusu bu aktarımın hangi saiklerle şekilleneceği ve içeriğinin nasıl oluşturulacağı, o toplumun içinde bulunduğu koşullardan bağımsız bir gelişme göstermemiştir. Örneğin toplumsal yapının dönüşüme uğraması, mevcut koşulları değiştireceği için eğitim sistemi de eskinin yerini alan yeni yapının yeniden üretilmesini sağlayacak şekilde bir dönüşüme uğramaktadır (Tekeli, 1985). Osmanlı'da 19.yüzyılda böylesi bir yapısal dönüşüme tanıklık edilmiş ve eğitim sistemi de onun gereklerine uygun bir dönüşüm yaşamıştır (Tekeli, 1985). Bu dönemde, modernleşme gayesinin imparatorluğun bünyesine nüfuz etmesiyle birlikte eğitim alanında oldukça kapsamlı bir yenileşme projesi başlatılmıştır. İmparatorluğun "tıkanan damarları"ni açmaya çalışan ve bu sayede imparatorluğun ömrünü uzatmayı amaçlayan aydın-bürokrat kadro, eğitimin hem işleyişinde hem de içeriğinde ihtiyaç duyulan değişiklikleri yapmıştır. Bu değişim hareketinin temel amacı da sıklıkla bahsedildiği üzere hastalığa yakalanmış imparatorluğu, tekrar eski sağlıklı günlerine kavuşturmak olmuş; imparatorluğun kurtarılması amaçlanmıştır. Eğitim alanında da başlatılan yenileşme sürecinin, bu kurtarma-kurtarılma projesine fonksiyonel bir katkı sunacağı düşünülmüştür. Zira gelecek nesli yetiştiren ve o nesle gerekli donanımı aktaran eğitim aracılığıyla arzulanan dönüşümün gerçekleşeceği temeli üzerinden hareket edilmiştir. Ancak eski ile olan bağıni koparamayan ve hatta bu bağı güçlendirerek diriltmeye çalışan imparatorluğun, eğitim alanında yaptığı yenilikler yer yer yamalı bir görüntünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu vazgeçememe durumu da bazen belirsizlik yaratmış bazen de birbirinden farklı uygulamaların kaotik atmosferini hazırlamıştır.

1923'e gelindiğinde Cumhuriyet'in ilanı her alanda yeni bir dönemin habercisi olmuştur. Bu yeni dönem, yeni bir toplumsal ve siyasal yapılanma ile donatılmayı beklediği için eğitim de böylesi bir isteğe yanıt verecek şekilde düzenlenmiştir. Batılı nosyonların benimsenmesi adına her adımın birbirini tamamladığı inkılâplar ile modernitenin akıl vurgusu öne çıkarılmaya çalışılmıştır. İnkılâpların öncelikli hedefi, modern devletin kurulmasını sağlamaya çalışmak olmuştur. Hedeflenen yeni düzenin temel nitelikleri Kemalizm'in cumhuriyetçilik, milliyetçilik, inkılâpçılık, devletçilik, halkçılık ve laiklik olarak formüle edilen altı ilkesiyle ifade edilmiştir (Dursun, 2007). Batı'dan farklı olarak modernleşme ile aydınlanmanın aynı anlama gelecek şekilde kullanılması laiklik, özgürlük, ulusallık, bireycilik ve bilimi modernleşmenin temel öğeleri haline getirmiştir (Kandiyoti, 1999). Eğitim de modernleşmenin bu ana ilkelerinin yakalanması ile bireylerin ideolojik biçimlenişi adına işlevsel bir boyut kazanmıştır ve bu boyut temel meseleler arasında yer almış, yeni devletin misyon ve vizyon tanımlamalarında mihenk noktası haline gelmiştir.

"Erken Cumhuriyet Dönemi" olarak adlandırdığımız dönemde de eğitime modern bir nitelik kazandırılmaya çalışılmıştır. Etkin ve etkili bir şekilde yürütülecek eğitim süreci ile de yeni rejimin, toplumsal düzeni sağlayabileceği ve miras aldığı geleneksel yapının ilzerini sileceği düşüncesi üzerinden hareket edilmiştir. Bu amaca ulaşabilmek için de eğitim kurumlarında, ilan edilen yeni rejimin ilkelerinin gelecek nesillere öğretilmesi ve bu nesillerin de bir zincirin halkalarını oluşturacak şekilde geleceği şekillendirmeleri ve dönüştürmeleri beklenmiştir. Geleneğe ait kalıntıları zihninden çıkarmış, ait olduğu milletin kültürünü ve terbiyesini içselleştirmiş bireylerin yetiştirilmesi eğitim sürecinin nihai çıktısı olarak kabul edilmiştir.

2."Yeni" İle "Aynılaşma"

2.1. Toplumsal Düzenin Sağlanması ve Geleneksel Olanın Tasfiyesi

Osmanlı son döneminde eğitim alanında yapılan yenilikler, devletin varlığının devamlılığı için elzem kabul edilirken; Cumhuriyet'in ilanının ardından eğitim adına yapılan tüm yasal düzenlemeler, rejimin inşası amacına odaklanmıştır. Zira Cumhuriyet'in ilanı ile modernleşmenin en radikal evresi başlamıştır. Nitekim Osmanlı/Türk modernleşmesini Utangaç Modernite Projesi (1839-1923), Köktenci Modernite Projesi (1923-1950), Popülist Modernite Projesi (1950-1980), Modernite Projesi'nin Aşınması (1980 ve sonrası) olmak üzere dört döneme ayırarak inceleyen İlhan Tekeli ve Selim İlkin de 1923-1950 yılları arasını "Köktenci Modernite Projesi" olarak adlandırmıştır.¹ Bu dönemde, modern kurumlarla bağdaşmayan ve eskiyi hatırlatan her Őey ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Yapılan reformlar aracılığıyla geleneksel toplum yapısının tasfiyesi için muazzam bir çaba harcanmıştır. Vakit kaybetmeden başlayan reform sürecinin öncelikli mücadele alanı da dinsel aidiyetler, yerel örüntüler ve bunların kamusal alandaki her türlü tezahürü olmuştur. Bu süreçte imparatorluğu anlatan ya da çağrıştıran toplumsal ve resmi dinî kurumların varlığına ve imparatorluğun belleklerdeki hükümranlığına son vermek en önemli gaye halini almıştır. Kurulmaya alışan yeni devletin varlığını sürdürmesi, Batı'nın kurum ve yaşam biçimlerinin benimsenmesine; dolayısıyla "İslami-Osmanlı" bağlarının kopuşuna bağlanmıştır (Eskicumalı, 2003).

Toplumsal kurumların kuruluş felsefesi ve işleyişi, Cumhuriyet'in ulaşmak istediği amaca uygun düşecek Şekilde belirlenmiştir. Y n n  mutlak manada Batı'ya eviren Cumhuriyet'in kurucu kadrosu için bu yol, yeg ne are olarak görülmüştür. Bu nedenle, Batı'yı oluşturan kurum ve kuruluşların yanında Batı'nın gündelik yaşamına dair her Őey bir model olarak incelenmiştir. Dönüşüm bir "toplumsal inşa" faaliyeti olarak gerçekleştirilmiş, radikal değişiklikler ve uygulamalar iktidar eliyle yürürlüğe konmuştur (Dursun, 2007). Başka bir ifadeyle, yeni toplum düzeni cumhuriyetçi, inkıl pi, milliyetçi, devletçi, halki ve laik bir temele yerleştirilmeye çalışılmış ve geleneksel yapı ve değerlerden arındırılmıştır (Dursun, 2007). Toplumsal bir kurum olarak eğitim de yeni rejimin inşası aşamasında oldukça kullanışlı bir enstrüman olmuştur. Yeni toplumu yaratabilmek ve yaratılan bu toplumsal yapının ihtiyaçlarına cevap verebilecek niteliklere sahip olan "yeni insan"ı yetiştirmek için eğitime "ok merkezli bir rol" biçilmiştir (Eskicumalı, 2003).

Eğitim kurumlarında yeni nesle aktarılacak bilgi ve ideolojik kodlar sayesinde yeni rejimin ve devletin geleceği güvence altına alınmaya çalışılmıştır. İlkelerin öğretilecek koruma ve kollama görevlerinin verileceği eğitim süreci, hem eskinin tasfiye işleminde hem de yeni olanın inşa aşamasında oldukça işlevsel bir boyut kazanmıştır. Eğitim aracılığıyla toplumsal düzenin yeniden tesis edilmesi, toplum terbiyesinin ve siyasal meşruiyetin sürekliliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Bu süreçte, Batılı olmayan toplumların nasıl modernleşmesi gerektiği yolundaki sorulara bir cevap niteliği taşıyan modernleşme kuramları² (Canatan, 1985) - her ne kadar II. Dünya Savaşı sonrasında büyük ölçüde tartışılmaya başlanmışsa da- Cumhuriyet ile birlikte oluşturulmaya çalışılan eğitim sistemi üzerinde açık bir etki yapmıştır.

Toplumsal düzeninin sağlanması, modern eğitimin temel amaçları arasında ele alınmıştır. Bu misyonun Őekil verdiği eğitim sisteminin tüm aşamalarından geçen ve bu bağlamda da en baştan yaratılan birey, geçmiş ile olan bağını istenilen ölçülerde kesmiş ve zaman zaman reddetmiştir. Yeni toplumsal yapının mimarı olarak bu yeni bireyler, ortak bir kültür ve değerler manzumesi etrafında toplanmışlardır. Milli birlik ve bütünlük olarak da adlandırılan bu toplumsal düzenleme, eğitim aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Aykırı seslerin tümünün bu bütünlüğü tehlikeye sürükleyebileceği gibi toplumsal gelişmenin sağlanmasına da engel olabileceği belirtilmiştir. Bir ulus yaratmaya alışan Cumhuriyet'in kurucu kadrosu için de bu bütünlüğün sağlanması nihai amaca ulaşma bağlamında can alıcı noktalardan biri olarak kabul edilmiştir. Eğitim alanında bu arzunun ilk adımı 3 Mart 1924'te kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu olmuştur. Serter'in (1994) belirttiği gibi standart bir eğitimin hedeflendiği Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim laik bir nitelik kazanmış ve tüm eğitim kurumları

¹Bkz. İlhan Tekeli-Selim İlkin, **Cumhuriyetin Harcı, Birinci Kitap, Köktenci Modernitenin Doğuşu**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003; İlhan Tekeli-Selim İlkin, **Cumhuriyetin Harcı, İkinci Kitap, Köktenci Modernitenin Ekonomik Politikasının Gelişimi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004; İlhan Tekeli-Selim İlkin, **Cumhuriyetin Harcı,   nc  Kitap, Modernitenin Altyapısı Oluşurken**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.

²Modernleřme kuramlarının kökenlerine 19.yüzyıl çalışmalarında rastlayabilmek mümkündür. Örneğin Ferdinand Tönnies'in 1887'de yayınlanan "Cemaat ve Toplum" adlı çalışmasında cemaatten topluma geçiş olarak ele aldığı bir modernleşme tanımı yaptığı görülmektedir. Genel olarak da 19. yüzyılda bu tür ikili ayrımlar ve yapılar -geçişleri de inceleyen-tanımlamalar göze çarpmaktadır. Altun'un tanımına göre ise Amerikan sosyal bilim çalışmalarında ikinci Dünya Savaşı sonrası kendini göstermeye başlayan ve tüm dünya toplumlarının batı modeli ekseninde modernleşebileceğini varsayan ve modernliğin temsilcisi olarak Amerika'nın sunulduğu toplumsal değişim yaklaşımına modernleşme kuramı denilmektedir. Bkz. Fahrettin Altun, **Modernleşme Kuramı Eleştirel Bir Giriş**, İstanbul, Küre Yayınları, 2011.

birleştirilmiştir. Mustafa Kemal'in Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun önemine ve söz konusu birliğin-bütünlüğün hangi anlama geldiğine yer verdiği bir konuşmasında eğitimin "aynı fikirde aynı zihniyette" bireylerden oluşan bir ulus yaratma rolünden şu şekilde bahsettiği görülmüştür:

"Uygar uluslar önünde saygınlık kazanmak isteyen Türk ulusu, çocuklarına vereceği eğitimi mektep ve medrese namında birbirinden büsbütün başka iki çeşit kuruma teslim etmeye hala katlanabilir miydi? Eğitim ve öğretimi birleştirmedikçe aynı fikirde, aynı zihniyette bireylerden oluşan bir ulus yapmaya imkân aramak abesle iştigal olmaz mıydı?"³

Her alanda birliğin sağlanması, hem geçmişin karmaşık ve iç içe geçmiş toplumsal yapısının terki anlamına gelmiş hem de modern devlet yolunda ilerleyebilmenin temel gerekliliği sayılmıştır. Mustafa Kemal'in konuşmasında da asıl olarak bu aynılık üzerine yaptığı vurgu okunmakta ve toplumsal düzenin de bu aynılığa işaret ettiği anlaşılmaktadır. Modern bir devlet yaratma aşamasında köşe taşlarını oturtmaya çalışan kurucu kadronun eğitime yüklediği bu misyon, bu nedenle oldukça önemli görülmüştür. Osmanlı'dan devralınan eğitim sistemi ya da örgütlenmesi milli olmadığı, ülkeyi çağdaş uygarlıklar seviyesine ulaştırma vizyonunda gerekli olan toplumsal-siyasal kurumların ortaya çıkarmada yetersiz kaldığı ve en önemlisi cehaleti durduramadığı düşünüldüğü için terk edilmiştir. Dolayısıyla eskiyi çağrıştıran eğitim ve öğretim yöntemleri, çağdaş ve milli olmadığı için geride bırakılmak zorunda kalmıştır.

Yeni rejimin meşruiyet zeminini sağlamlaştırabilmek için öncelikle eskiye ait olan ya da eskiyi çağrıştıran ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Zira düzenin meşru olarak görülmesi, toplumu oluşturan üyelerin eylemlerinin de düzene uygun hale gelmesi anlamına gelmiştir (Okumuş, 2005). Başka bir ifadeyle, devlet uyruklarına emir ve yasaklarına uymalarının gerekliliğini "geçerli ve haklı nedenler" öne sürerek ilan etmiştir (Okumuş, 2005). Bu "geçerli ve haklı nedenler" çerçevesinde ilkeler anlatılmış, kültür öğretilmiş ve bu kültürü önceleyerek bir milli eğitim politikası benimsenmesi adına uğraş verilmiştir. Eğitim aracılığıyla homojen bir görüntü ve bu görüntünün ortaya çıkardığı ideal bir evren yaratılmaya çalışılmıştır. Bu homojen görüntü ve algılayış biçimi, kendi içerisinde bir tutarlılık sunmaktan ve hedeflenen düzeni oluşturmaktan sorumlu tutulmuştur. Parçalardan ziyade bütünü diline odaklanılmış ve söz konusu bu dilin rafine sınırları çizilmeye çalışılmıştır. Sınırları belirleyen temel unsurları, rejimin ideolojik ilkeleri şekillendirmiştir. Eğitim sürecinde de işte bu sınırlar ve ilkeler yeni nesle aktararak içselleştirmenin gerçekleştirilmesi için çaba harcanmıştır.

"Modernleştirici devlet", eğitim sürecinde, yeni siyasal hedefin tüm öğelerini küçük yaşlardan itibaren insanların dünyasına aktarmaya çalışmıştır (Çetin, 2003). Dönemin ideolojik amaçları doğrultusunda kurulan eğitim sistemi ile hem kısa hem de uzun vadeli toplumsal dönüşüm sağlanmaya çalışılmıştır. Bir meşrulaştırma süreci olarak da adlandırılan aktarma işlemi ile hangi davranışın meşru hangisinin meşru olmadığı öğretilerek bireyin toplumsallaşması amaçlanmıştır (Çetin, 2003). Zaman içerisinde bu aktarma sürecinin, mutlak manada işlerlik kazanacağı ve pozitivizmin verdiği ilhamla üçüncü evreye geçileceği saiki ile hareket edilmiştir. Ancak kuşkunun ve tedirginliğin yarattığı tepkisellik ile de karşılaşmıştır. Bu tepki ile gelenler de malumun ilanını andırırçasına dışarıda bırakılmıştır. Siyasal egemenliğin gücünü ilahi kaynaktan aldığı Osmanlı geleneğinin devralındığı ve bu geleneğin etkilerinin güçlü bir şekilde hissedildiği bu dönemde, dışarıda kalma hali geniş bir kesime yayılmıştır. Ancak bu sorun zamanla ortadan kalkacak bir sorun olarak görülmüştür. Bireylerin, eğitim sürecine etkin bir şekilde katılımlarının sağlanmasının ve ideolojik dönüşüme kaynaklık edecek okulların yaygınlaşmasının, bu sorunun bertaraf edilmesi aşamasında işlevsel olacağı düşünülmüştür.⁴ İlahi güçten beslenen otoriteye koşulsuz bağlılığın ve İslami düşünüş şeklinin yerini modern algılayış ve düşünüş şeklinin alması sağlanmaya çalışılmıştır.

3. "Milli Terbiye"nin Sağlanması

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte var olan merkezci ve siyasal seçkinlerin mutlak otoritesi ile işleyen ulus yaratma, temel politika olarak belirlenmiştir (Heper, 1974). Geniş bir zaman kesitine ihtiyaç duyan ulus devlet projesi, bir ulus yaratma manasında siyasi bir gayret ile de ilerlemiştir (Nodia, 1998). Modernleştirmeye ve ulus devleti yaratmaya çalışan devlet de bu gayretin birinci aktörü olmuştur. "Modernleştirici devlet" geleneğinde devlet, topluma kendi ideolojik ilkelerini öğreten, toplumu bu ilkelere göre terbiye eden bir kurumu temsil

³Bkz. Galip Karagözoğlu, "Atatürk'ün Eğitim Savaşı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C: XI, No: 4, Kasım 1985, s. 208.

⁴Her ne kadar Tevhid-i Tedrisat Kanunu, din adamı ve din mütehasısı yetiştiren orta dereceli ve yüksek okullar açmayı da emretmekle birlikte eğitimi, "dinî" muhtevadan uzaklaştırmış ve örgün din eğitimini büyük ölçüde yaygın din eğitimini ise tümüyle ortadan kaldırmıştır. Bkz. İsmail Kara, "Din ve Devlet Arasında Sıkışmış Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı", *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 18, 2000, ss.29-55.

etmiş ve eğitim ile birlikte dinin toplum üzerindeki eğitim tekeline elinden alıp kendi tekeline geçirmiş, bu sayede de toplumun terbiyesi görevini üstlenmiştir (Çetin, 2003). Çetin'in (2003) ifade ettiği gibi modernleşmenin zorunlu alanı olarak eğitim, terbiye olma, emir altına girme, siyasal iktidara itaat etme ve hizmet etme görev ve bilincinin bireylere kazandırılması sürecini ifade etmektedir.

Terbiye meselesi, özellikle bağımsızlığını yeni kazanmış ülkeler açısından dikkatle irdelenmiştir. Terbiyenin bir milletin yerini ve itibarını belirlemekle kalmayacağı, aynı zamanda o milletin diğer milletler arasındaki olumlu ya da olumsuz konumunu da belirleyeceği üzerinde durulmuştur. Nitekim bağımsızlık savaşından çıkmış ve modern bir devletin kurum ve kuruluşlarını inşa etmeye çalışan Cumhuriyet'in kurucu kadrosu için de terbiye meselesi, üzerinde durulan konular arasında ilk sıralara yerleşmiş ve bizzat Mustafa Kemal, terbiye meselesini bir milletin geleceğini tayin etmede başlıca belirleyici olarak ele almıştır:

"Terbiyedir ki, bir milleti ya hür, müstakil, şanlı, âli bir heyeti içtimaiye halinde yaşatır veya bir milleti esaret ve sefaletle terk eder. Efendiler, yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize görecekleri tahsilin sınırı ne olursa olsun, en evvel ve her şeyden evvel Türkiye'nin istiklâline kendi benliğine, milli geleneklerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir. Dünyadaki milletlerarası duruma göre, böyle bir savaşın gerektirdiği terbiye unsurları ile donanmış olmayan fertler ve bu mahiyette fertlerden toplanmış cemiyetlere hayat ve istiklâl yoktur... Silahla olduğu gibi dimağı ile de mücadele mecburiyetinde olan milletimizin birincisinde gösterdiği kudreti, ikincisinde de göstereceğine asla şüphem yoktur. Milletimizin saf karakteri kabiliyetlerle doludur. Ancak, bu tabii kabiliyeti bilecek usullerle donanmış vatandaşlar lâzımdır."⁵

"Bir milletin namuskâr bir mevcudiyet, şayanı hürmet bir mevki sahibi olması için, o milletin yalnız âlim ve mütefennin bulunması kâfi değildir. Her ilmin, her şeyin fevkinde bir hassaya sahip olması lâzımdır ki, o da o milletin muayyen ve müspet bir seciyeye malik bulunmasıdır. Böyle bir seviyeye malik olmayan fertler ve böyle fertlerden mürekkep milletler hiçbir dakika hakikî bir devlet teşkil edemezler."⁶

Eğitim sürecinin ardından kendilerine aktarılan ya da öğretilen ideolojik sınırlara göre davranan ve bu sınırlar tarafından kabul gören bir yaşam şeklini benimseyen bireyler, terbiye ile kastedilen manayı yakalamış bireyler olarak kabul edilmiştir. Zira eğitim sistemin çıktısı olarak kabul edilen bu bireyler, yeni rejimin vizyonunu gerçekleştirmeye yardımcı olacak şekilde yetiştirilmiş ve milli kimliğini oluşturan niteliklere sahip olmuşlardır. Cumhuriyet'in de araçsallaştırarak etkin bir fayda elde etmeye çalıştığı modern eğitimden beklediği de bahsedilen bu toplum terbiyesinin her ne pahasına olursa olsun sağlanması olmuştur.⁷ Dinsel meşruiyet temelini ortadan kaldıran Cumhuriyet, modernleştirici kadrosu ile birlikte eğitimi "milli terbiye"nin verileceği en önemli toplumsal kurum olarak seçmiştir. Birbirinden farklı türleri olsa da terbiyenin asıl muhtevasını milli karakteri belirlemiştir. Bu milli karakter de diğer tüm vasıta ve maksatların üzerinde tutulmuştur:

"Efendiler, terbiye kelimesi yalnız olarak kullanıldığı zaman herkes kendince maksut bir medlûle intikal eder. Tafsilâta girilse terbiyenin hedefleri, maksatları tenevvü eder. Meselâ dinî terbiye, millî terbiye, beynelmilel terbiye, bütün terbiyelerin hedef ve gayeleri başkadır. Ben burada yalnız yeni Türk Cumhuriyetimizin yeni nesle vereceği terbiyenin millî terbiye olduğunu kat'iyetle ifade ettikten sonra diğerleri üzerinde tevakkuf etmeyeceğim. [...] milli terbiye esas olduktan sonra, onun lisanını; usulünü, vasıtalarını da millî yapmak zarureti gayri kabili münakaşadır."⁸

Milli vurgularla tanımlanmış terbiye, Muallim Mecmuası'nda Ziya Gökalp tarafından kullanılmıştır. "Durkheim'in "toplumsal ülkücülük" sistemini benimseyen Ziya Gökalp (1876-1924) önceleri koyu bir Osmanlı milliyetçisiyken; 1909'dan sonra tarihleri, dinleri ülküleri, gelenekleri farklı olan insanların bir millet yapılamayacağını belirterek Türkçülük akımına katılmıştır" (Sakaoğlu, 1985). Gökalp'in terbiye ile anlatmaya çalıştığı da milleti tanımlayan ve oluşturan özelliklerin eğitim yoluyla fertlere aktarılması olmuştur. Bu aktarma yoluyla "millet" in yaratılabileceği üzerinde durmuştur. Öncelikle milli kültürün ne olduğunun tespit edilmesi, ardından eğitim yoluyla bu milli kültürün fertlere aktarılması ve nihayetinde milli kültür ile hemhal olmuş

⁵Bkz. Atatürk Araştırma Merkezi **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II**, Ankara, 1997.

⁶Bkz. Atatürk Araştırma Merkezi **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II**, Ankara, 1997.

⁷Terbiye meselesi, Osmanlı son döneminde de hararetli tartışmaların mevzuu olmuştur. Örneğin İsmail Hakkı Baltacıoğlu, bu meselenin tespiti ve halli adına bu dönemde yapılan tartışmalara katılmıştır. Baltacıoğlu, devletin içinde bulunduğu geriliğin müsebbibi olarak milli olmayan eğitim sistemini göstermiştir. Baltacıoğlu'na göre, bu sorunun üstesinden gelebilmenin çaresi, mevcut zamanın ihtiyaçları nispetinde değişiklikler yapmak ve Türklük bilincini ve duygusunu çocuklarda uyandırmaya çalışmaktır. Bkz. Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, İstanbul, Pegem Akademi Yayıncılık, 1999.

⁸Bkz. **Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1985, s. 22.

fertlerin, milleti oluşturması ile oluşan süreçten ve bu sürece içkin olan bir yöntemden bahsetmiştir (Gökalp, 1972). Eğitim de Gökalp için kültürün, fertlere öğretilmesi ve aktarılması anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. Nitekim Gökalp eğitimi, "bir cemiyette yetişmiş neslin henüz yeni yetişmeye başlayan nesle fikirlerini ve hislerini vermesi" olarak tanımlamıştır. Tanımına uygun düşecek şekilde Gökalp'in yakınma noktası da eğitimin şu ana kadar "beynelmile" nitelikler taşıdığı yorumu üzerinden şekillenmiştir (Gökalp, 1972). Oysaki "beynelmile" olması gereken öğretimken; milli özellikler taşıması ve gelecek nesle aktardığı milli kültür ile fertlerde toplumun değerlerini "ruhi melekeler" haline getirmesi gereken eğitimidir (Gökalp, 1972). Eğitim-öğretim arasında yapılan bu ikili ayırım da Cumhuriyet'in yaratmaya çalıştığı milleti oluşturan unsurlar ile çağı yakalayabilmek adına yararlandığı evrensel ilkeler üzerinden yapılmıştır. Dolayısıyla diğer ulus-devlet pratiklerinde görüldüğü gibi, Cumhuriyet'in kuruluşunda da "özel-yerel" olanı korumaya yönelik bir eğilim olduğu gibi "genel-evrensel" olanı kapsamaya çalışan bir strateji ile de karşılaşmıştır (Çiğdem, 2001). Mustafa Kemal için de "milli terbiye", toplumun gereksinmelerinin yanında çağın koşullarının öneminin vurgulandığı bir içeriğe sahip olmuştur (Başgöz, 1999).

1.3.Siyasal Meşruiyetin Sağlanması

Modernleşmenin meşruiyet arayışı, ulusal egemenliği keşfi ile son bulmuştur (Çetin, 2003) Modern devlet, geleneksel olanı terk ettikten sonra bu kopuşunun meşruluğu için hukuki ve rasyonel gerekçeler üretmiştir (Çetin, 2003). Her şeyden önce geçmişin meşruiyet kaynakları ortadan kaldırılmaya ve modern devletin varlığını devam ettirecek ilkeler sistemin içerisine yerleştirilmeye çalışılmıştır. Modern devlet, "yeni bilgi ve bilim üretme merkezi" olarak yükselmiş (Çetin, 2003) ve üretilen bu yeni bilgi, iktidarın meşruiyetini güçlendirecek nitelikte hazırlanmıştır. Toplumsal ritüeller, algı ve yeni kontrol mekanizmalarını da içeren bu yeni bilgi, kaynağına geniş bir nüfuz alanı oluşturacak şekilde eğitimin ilk aşamasından itibaren kuşaklara öğretilmeye başlanmıştır.

İlahi kudretin kutsallığıyla örülmüş ve bu nedenle sarsılmayacağı düşünülen geleneksel egemenlik anlayışı, modernitenin beraberinde getirdikleri nedeniyle sarsılmış ve iktidarın otorite kaybı, özellikle modernleşmenin arefesinde olan toplumlar tarafından belirgin bir biçimde görülmüştür. Bu nedenle egemenlik, hem ulusun kendisine verilmiş hem de geniş kontrol araçlarıyla siyasi iktidarın elinde kalmıştır. Bir bütünlüğün inşa edilme çabasının hararetli bir şekilde sürdüğü bu dönemde, siyasi iktidarın en önemli yardımcısı yine eğitim-öğretim aşamasını tamamlayan bireylerin sahip olması arzu edilen bilinç olmuştur. Sahip olunan bu bilinç sayesinde, devletin birliği ve bütünlüğü sağlanmaya ve korunmaya çalışılmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın sona ermesinin ve 1923'te Cumhuriyet'in ilanının ardından tüm denetim ve gözetim mekanizmalarıyla ortaya çıkmaya çalışan yeni rejim için de başlıca meselelerden biri, birlik ve bütünlüğün devamlılığının korunarak sürdürülmesi meselesi olmuştur. Geçmişin kötü izlerini yok ettiği ve diğer milletler arasında saygın bir yere yerleştiği düşünülen ülkenin, bağımsızlığına da zarar verecek olan bu meselenin çözülememesi hayati bir tehlike olarak kabul edilmiştir. Mustafa Kemal'in bizzat kendisi ebediyete götüreceği yolun bir "irfan ordusu"na sahip olmaktan geçtiğini ifade etmiştir:

"[...] bizi ölümden kurtaran ve hayata götüren bugünkü şekli idaremizin ebediyetini istiyorsak, bir an evvel büyük, mükemmel, nurlu bir irfan ordusuna malik olmak zaruretinde bulunduğumuzu inkâr edemeyiz."⁹

"[...] memleketimizi, heyeti içtimaiyemizi hedefi hakikate, hedefi saadete isal için iki orduya ihtiyaç vardır. Biri vatanın hayatını kurtaran asker ordusu, diğeri milletin istikbalini yoğuran irfan ordusu. Bu iki ordunun her ikisi de kıymetlidir, âlidir, feyizlidir, muhteremdir, fakat bu iki ordudan hangisi daha kıymetlidir, hangisi yekdiğerine mureccahtır. Şüphesiz böyle bir tercih yapılamaz, bu iki ordunun ikisi de hayattır."¹⁰

"Bir millet irfan ordusuna malik olmadıkça, muharebe meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin o zaferlerin payidar neticeler vermesi ancak irfan ordusuyla kaimdir. Bu ikinci ordu olmadan birinci ordunun semeratiufuledir. Milletimizi hakikî saadet ve selâmete isal etmek istiyorsak ve milletimize emin ve müstefiz bir âtibahşeylemek istiyorsak, bir an evvel büyük, mükemmel, nurlu bir irfan ordusuna mâlik olmak zaruretinde bulunduğumuzu inkâr edemeyiz."¹¹

⁹Bkz. Atatürk Araştırma Merkezi **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II**, Ankara, 1997.

¹⁰Bkz. Atatürk Araştırma Merkezi **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II**, Ankara, 1997.

¹¹Bkz. Atatürk Araştırma Merkezi **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II**, Ankara, 1997.

İrfan ordusuna sahip olmak, bireylerin yeni rejimin beklentilerine göre yetişmesi anlamına geldiği için büyük bir öneme sahip olmuştur. Geleceğin resmini, karşısında duran modele bakarak çizmeye çalışan bu irfan ordusu, belirlenen misyona ulaşmayı birincil öncelik olarak kabul etmiştir. Siyasal iktidarın, görmeyi amaçladığı davranış ve düşünüş şekilleri, eğitim kurumlarında üretilmeye ve bu kurumlar aracılığıyla toplumun geneline yayılmaya çalışılmıştır. Yeni rejimin ilkeleri ile bağdaşmayan geçmiş andıran birtakım kabuller ve bu ilkelerin koşulsuz kabulüne engel olacağı varsayılan tehlikeler, bütün boyutları detaylı bir şekilde hesap edilerek sistemin dışına çıkarılmıştır. Gerçeğin bilgisine yalnız siyasal iktidarın sahip olduğu, pozitivist algının doğal bir sonucu olarak netlik kazanmıştır. Bireylerin, zaman içerisinde eğitim sürecinin tamamlanması ile birlikte gerçeği keşfedebilecekleri ekseninde hareket edilmiştir. Bu keşif ile birlikte gerçeğin bütüne ulaştırılması çalışmaları başarıya ulaşmış, ülkenin birlik ve bütünlüğü sağlanmış ve siyasal iktidar da meşruiyet araçlarını birer birer tesis etmiş olacaktı. Kemalist ideoloji ülkenin her köşesine yayılacak, dini ve geleneksel hayat tarzını benimsemiş Türk insanı Batı'nın değerlerini içselleştirerek gerçekçi düşünen vatandaşlar haline gelecekti (Eskicumalı, 2003). Eğitim ile gençlerin ilgisi, bu dünyaya ve yaşamın gerçeklerine çevrilecekti (Eskicumalı, 2003).

2. Sonuç

Bireyin ve toplumun gelişiminin sağlanması işlevinin yanında bir süreç olarak tanımlanan eğitimin en önemli rolü, devletin ideolojik parametrelerinin yeni nesillere aktarımının gerçekleştirilmesi olagelmıştır. 1923'te Cumhuriyet'in ilanının ardından başlatılan radikal dönüşümlerin temel hedeflerinden biri de yaratılmaya çalışılan milli kimliğin ana öğelerini eğitim yoluyla yeni nesle aktarmak olmuştur. Eğitim, Cumhuriyet'in temel ilkelerinin yeni nesle aktarılması ve belirli davranış kalıbı yaratması boyutu ile toplumsal düzeni yeniden tesis eden bir araç olarak görülmüştür. Toplumsal düzenin sağlanabilmesinin yolunun da "eski"nin tasfiyesinden geçtiği düşünülmüş ve ideolojik formülasyon da bu tasfiye meselesini göz ardı etmemiştir. "Eski"nin kalıntılarını ortadan kaldırmadan yeni rejimin inşası çalışmalarının yerli yerine oturamayacağı saiki ile hareket edilmiştir. Bunun için de dini ve geleneksel olanı anlatan-çağrıştıran eğitim kurumlarının varlıklarına son verildiği gibi bu geçmişin izlerinin modern eğitim kurumlarında yaşamasını önleyecek bir dizi yasal düzenleme yapılmıştır. Bu düzenlemelerden en önemlisi Tevhid-i Tedrisat Kanunu olmuştur. Kanun ile eğitim ve öğretimde birlik sağlandığı gibi, eğitime laik bir nitelik de kazandırılmıştır. İçerik ve kapsam olarak da değişime uğrayan eğitim sistemi ile hem bir vatandaş yaratılmaya hem de rejimin meşruiyetinin sağlayacak temeller atılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla rejimin ilkelerini öğrenerek "vatandaşlaşma" sürecine dahil olan fertler ile meşruiyet sorunsalına çözüm üretilmeye çaba harcanmış ve "eski"nin "kötülüğü"nü öğrenmiş bu fertler ile de yeni bir toplumsal düzen inşa edilmiştir. Öte yandan bu süreçte elzem olan "terbiye" meselesi de milli vurgularla birlikte siyasal meşruiyetin sağlanması galesinden koparılmamıştır. Aksine "milli terbiye"ye sahip olmak, bu yeni devletin ve rejimin fertlerinde görmeyi arzuladığı başlıca özellik olmuştur. Yeni neslin aldığı bu "milli terbiye" ile geleceği inşa etmesi ve silsile içerisinde bu terbiyenin aktarımında görevli kılınan toplumsal aktörler arasına dahil olması beklenmiştir. Ideolojik dönüşümün merhalelerinden biri daha gerçekleşmiş, yukarıda bahsettiğimiz toplumsal düzenin ve toplum terbiyesinin sağlanmasında eğitimin fonksiyonel yapısından yararlanılmıştır.

Kaynakça

- Akyüz, Y. (1999). *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul, Pegem Akademi Yayıncılık.
- Altun, F. (2011). *Modernleşme Kuramı Eleştirel Bir Giriş*, İstanbul, Küre Yayınları.
- Atatürk Araştırma Merkezi (1997). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II*, Ankara.
- Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri (1985). İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Başgöz, İ. (1999). *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, 2. basım, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Canatan, K. (1985). *Bir Değişim Süreci Olarak Modernleşme*, İstanbul, İnsan Yayınları.
- Çetin, H. (2003). *Modernleşme ve Modernleşme Krizleri*, Ankara, Siyasal Kitabevi.
- Çiğdem, A. (2001). *Taşra Epiği "Türk" İdeolojileri ve İslâmcılık*, İstanbul, Birikim Yayınları.
- Dursun, D. (2007). Türkiye'nin Dönüşüm Süreci, Dinamikleri ve Genel Özellikleri, *Dönüşüm Sürecindeki Türkiye Aktörler, Alanlar, Sorunlar*, Ed. Davut Dursun, Burhanettin Duran ve Hamza Al, İstanbul, Alfa Basım Yayım.
- Eskicumalı, A. (2003). Eğitim ve Toplumsal Değişme: Türkiye'nin Değişim Sürecinde Eğitimin Rolü, 1923-1946, *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 19(2), 15-29.
- Gökalp, Z. (1972). *Milli Terbiye ve Maarif Meselesi*, 2. basım, Ankara.
- Gökçe, F. (2009). *Değişme Sürecinde Devlet ve Eğitimi*, 5. basım, Ankara, Pegem Akademi.
- Heper, M. (1974). *Bürokratik Yönetim Geleneği, Ortadoğu Teknik Üniversitesi*, Ankara.
- Kandıyoti, D. (1999). Modernin Cinsiyeti: Türk Modernleşmesi Araştırmalarında Eksik Boyutlar, Ed. S. Bozdoğan & R. Kasaba, *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, 2. basım, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları.
- Kara, İ. (2000). Din ile Devlet Arasında Sıkışmış Bir Kurum: Diyanet İşleri Başkanlığı, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18, 29-55.
- Karagözoğlu, G. (1985). Atatürk'ün Eğitim Savaşı, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C: XI, No: 4.

Çokoğullar, E. & Bozaslan, M., B. (2014). Education In early republican period: Legitimacy of the new regime and "nation manners", *International Journal of Innovative Research in Education*. <http://sproc.org/ojs/index.php/IJIRE>, 1(2), 45-52

Küken, G. (2006). *Türkiye'de Eğitim Felsefesi, Türkiye'de Eğitim Bilimleri: Bir Bilanço Denemesi*, Ed. Muhsin Hesapçoğlu & Alpaslan Durmuş, Ankara, Nobel Yayınları.

Nodia, G. (1998). Milliyetçilik ve Demokrasi, Çev. Eralp Yalçın, *Türkiye Günlüğü*, 50, 102–117.

Sakaoğlu, N. (1985). Eğitim Tartışmaları, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi 2*, İstanbul, İletişim Yayınları.

Serter, N. (1994). *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, İstanbul, Filiz Kitabevi.

Tekeli, İ. (1985). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Eğitim Sistemindeki Değişmeler, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi 2*, İstanbul, İletişim Yayınları.

Tekeli, İ., & İlkin, S. (2003). *Cumhuriyetin Harcı, Birinci Kitap, Köktenci Modernitenin Doğuşu*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Tekeli, İ., & İlkin, S. (2004). *Cumhuriyetin Harcı, İkinci Kitap, Köktenci Modernitenin Ekonomik Politikasının Gelişimi*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Tekeli, İ., & İlkin, S. (2004). *Cumhuriyetin Harcı, Üçüncü Kitap, Modernitenin Altyapısı Oluşurken*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.